

Anna Bajanová

TVORIVÝ SPRIEVODCA VÝSTAVOU:

Ako sa žilo
v Bratislave
v 4. tisícročí pred Kr.

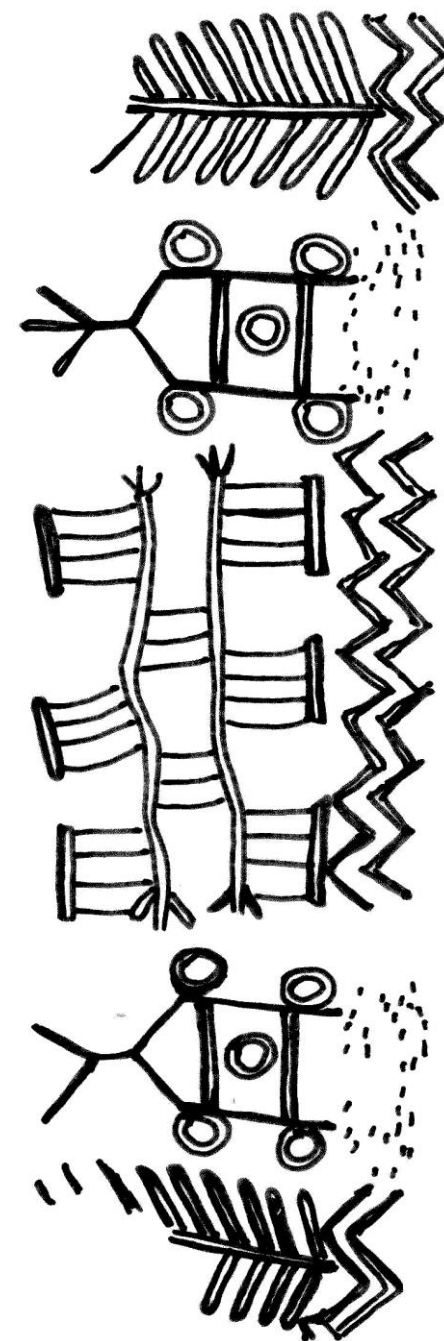
Zostúp s nami do medenej
doby

2019

(Vyfarbi a odstrihni si záložku →)

SLOVENSKÉ
NÁRODNÉ
MÚZEUM

SNM - ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM

VYRYTÉ ZOBRAZENIE VOZA A ZÁPRAHU NA KERAMIKE Z DOBY MEDENEJ (POĽSKO)

Ako používať tvorivého sprievodcu

Aby ste sa vo výstave a sprievodcovi ľahko zorientovali, jednotlivé zastavenia sú

označené číslami od po .

Text napísaný tučným písmom chce upriamiť pozornosť priamo na to, čo môžete robiť, alebo čo si môžete vyskúšať na našej výstave.

Normálnym písmom sú stručne napísané doplňujúce informácie, ktoré vysvetľujú, prečo sa touto témou na výstave zaoberáme, čo je nové, či objavné, aby ste sa mohli na tieto novinky znova neskôr rozpamätať.

Šikmým písmom (kurzívou) vám navrhujeme ďalšie zábavné a tvorivé činnosti na doma.

Na niektoré úlohy budete potrebovať nožničky, lepidlo či farbičky. Strany, ktoré majú symbol nožničiek, si na prerušovanej čiare odstrihnite a vystrihnite podľa pokynov záložku, postavičku Ötziho, oblečenie, alebo voz s kolesom. Ďalšie strany, kde je len prerušovaná čiara bez symbolu nožničiek, nestrihajte, ale na prerušovanej čiare ohnite.

Po dokončení budete v ruke držať malú, štvorcovú vyriešenú tvorivú knižku o dobe medenej.

Tvorivý sprievodca je určený najmä návštevníkom, ktorí nemajú možnosť vypočuť si výklad lektora k našej výstave „Ako sa žilo v Bratislave v 4. tisícročí pred Kr. (Zostúp s nami do medenej doby)“. Vďaka tvorivým úlohám je však prínosná pre všetkých. Slúži na vysvetlenie jednotlivých aktivít vo výstave, podáva ešte stručnejší výklad jednotlivých tém než je to na výstavných paneloch a ponúka tvorivú zábavu aj na doma. Veríme, že táto forma sprievodcu umožní návštevníkovi hlbšie pochopiť tému výstavy, udržať si dlhšie nadobudnuté vedomosti a nadchne viacerých pre ďalšie bádanie a tvorivú činnosť.

Prajeme Vám príjemnú zábavu!

Výstava „Ako sa žilo v Bratislave v 4. tisícročí pred Kr.“ približuje návštevníkom dôležité objavy doby medenej a všíma si život na území dnešnej Bratislavy. Viaceré zaujímavé vynálezy a výtvarky tejto doby predstavujú modely, ktoré si dobre prezrite a vyskúšajte, aby ste lepšie pochopili, čo ľudia v tejto dobe objavili a ako žili.

Veľmi vás prosíme, zaobchádzajte so všetkými modelmi šetrne, aby nám vydržali čo najdlhšie!

Na našej výstave sa dozviete o dôležitom pokroku vo výrobe nástrojov - môžete si vyskúšať napríklad nožík ako z doby kamennej (podobný používali naďalej aj obyvatelia doby medenej), spolu s hľadačom medi sa môžete zamyslieť nad spôsobom pátrania po medi. Med' bola prvým kovom, ktorý začali ľudia používať na výrobu nástrojov. Veľmi dôležitou zmenou bolo využívanie ťažnej sily zvierat, napríklad pri orbe na poli. Klúčovým bol tiež objav kolesa a jeho využitie na voze. Udomácnil sa aj kôň.

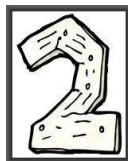
Zistíte, čo ľudia v dobe medenej jedli, ako si pestovali obilie, ako vyzeral kosák, ktorým

zbierali obilné klasy. Môžete si skúsiť aj podrviť obilie na múku na zrnôtierke.

Ak ste nevedeli, ako ľudia doby medenej vyzerali a ako sa obliekali, vyskúšajte si hneď našu prvú výstavnú aktivitu s obliekaním mládenca a dievčiny.

Na poslednej časti tejto strany je figúrka najznámejšieho obyvateľa doby medenej - Ōtziho- muža z ľadu. Vyfarbi ho, vystrihni a zaves na špagátik vo svojej izbe (postavička má na hlave označené miesto pre otvor na zavesenie). Bude ti pripomínať našu výstavu.

Príbeh Ötziho – muža z ľadu

Ötzi z predchádzajúcej strany, ktorý ti môže na pamiatku visieť v izbe, má svoj zvláštny, záhadný príbeh. Žil v dobe medenej v Alpách. Nie je vylúčené, že sa mohol dostať do kontaktu aj s ľuďmi, ktorí žili v priestore dnešnej Bratislavy a že by nám ich v mnohom pripomínal.

Zmrznutého Ötziho objavili rakúski manželia na túre v Ötztalských Alpách v septembri roku 1991 a podľa miesta nálezu dostal meno. Je to najznámejší človek, ktorý žil v dobe medenej. Ötzi má zachovanú kožu (na koži tetovania), vlasy, oblečenie aj rôznorodé vybavenie. V súčasnosti ho môžete vidieť v múzeu v Bolzane (Taliansko).

Vedci z Ötziho múmie zistili mnohé zaujímavé skutočnosti a stále jeho telo skúmajú.

Ötzi zomrel pravdepodobne na následky strelného poranenia z luku. Nevieme, kto Ötzi bol a čo robil tak vysoko v horách (možno lovec, pastier, či hľadač kovov). Takisto nevieme, kto bol človek, či ľudia, ktorí ho zabili a prečo to urobili. Tento

detektívny príbeh zostane asi navždy nedoriešený.

Pozri si aj ďalšie informácie o Ötzim na našej výstave a môžeš si doplniť figúrku Ötziho o nejaké vybavenie.

Spoj obrázky Ötziho výstroje s názvami:

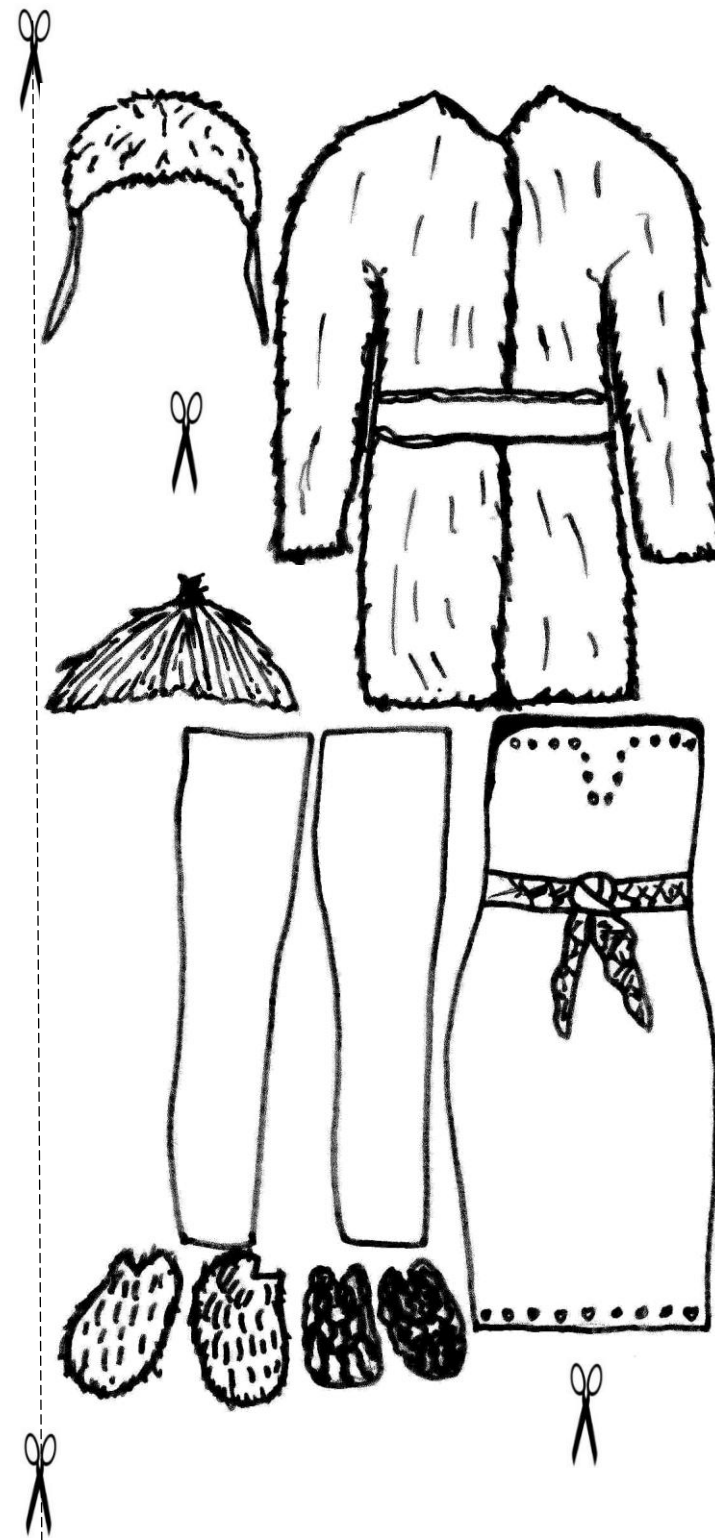
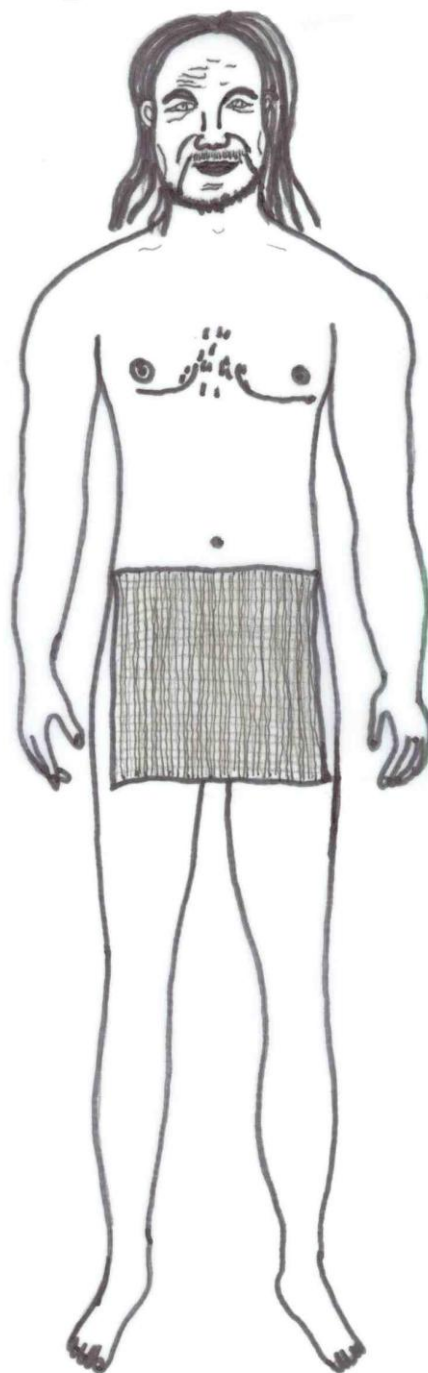

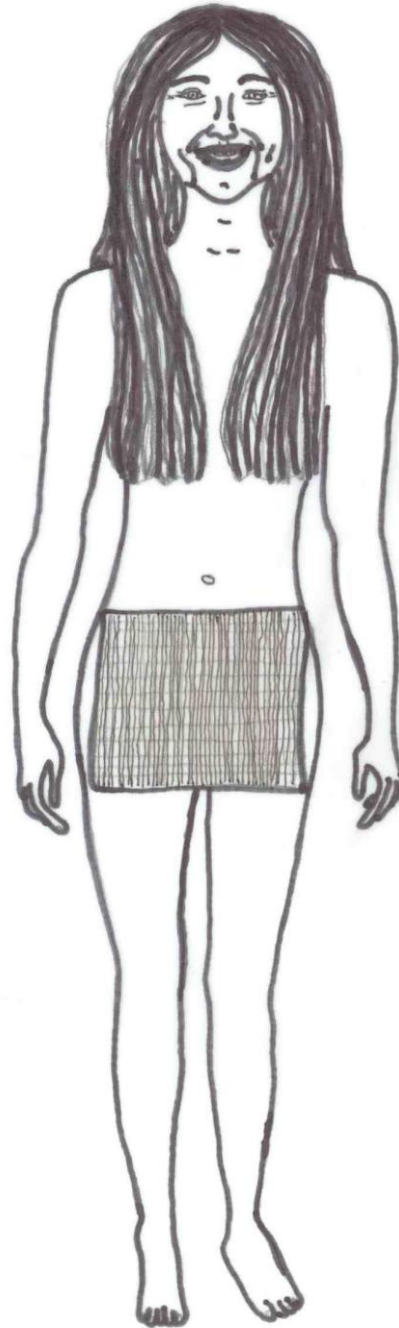
Oblečenie v dobe medenej

Obleč mládenca a dievčinu z doby medenej do pripravených rôznych odevov na magnetickej tabuli.

Ľudia boli otužilejší než my dnes. Ak to však bolo potrebné, obliekali si odev z kože, kožušín, ale aj tkali látky z ľanu, konope, žihľavy či vlny. Namiesto nohavíc mali bedrovú rúšku (pruh kože, ktorý išiel pomedzi nohy, na bruchu bol prepásaný opaskom, cez ktorý vpredu aj vzadu prevísal) a nohavicové rúry, uchytené pomocou kožených remeňov k opasku. Odev zošívali zvieracími šľachami, ale šnúry si spriadali aj z tráv a lyka. Snažili sa aj o to, aby odev pekne vyzeral, napríklad v pruhoch kombinovali rôznofarebné kože. Na oblečenie si v prípade poškodenia našívali záplaty, aby vydržalo dlhšie.

Dobre si všimni, ako odev vtedy vyzeral a doma si môžeš obliecť podobným spôsobom sám postavu mládenca a dievčiny - strana 5 a 6 v našom sprievodcovi. Podobizne predkov z doby medenej vyfarbi! Vystrihni a nalep na postavy ich oblečenie z poslednej časti strany, alebo

im nejaké oblečenie dokresli. Oblečenie tiež vyfarbi.

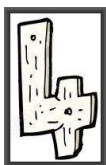
Šperk doby medenej

Túto aktivitu ponúkame v rámci tvorivých dielní pre školy, alebo nahlásené skupiny detí.

Ľudia doby medenej sa veľmi radi zdobili šperkami vyrobenými z medi či zlata. Vzhľad si dopĺňali aj náhrdelníkmi a inými ozdobami z mušlí, kostí, zubov a rôznych prírodnín (kvety, listy, plody stromov, drievka, škrupinky, kôstky a pod.).

Dokreslite si v našom sprievodcovi na postavy predkov z doby medenej šperky, ktoré mohli nosiť.

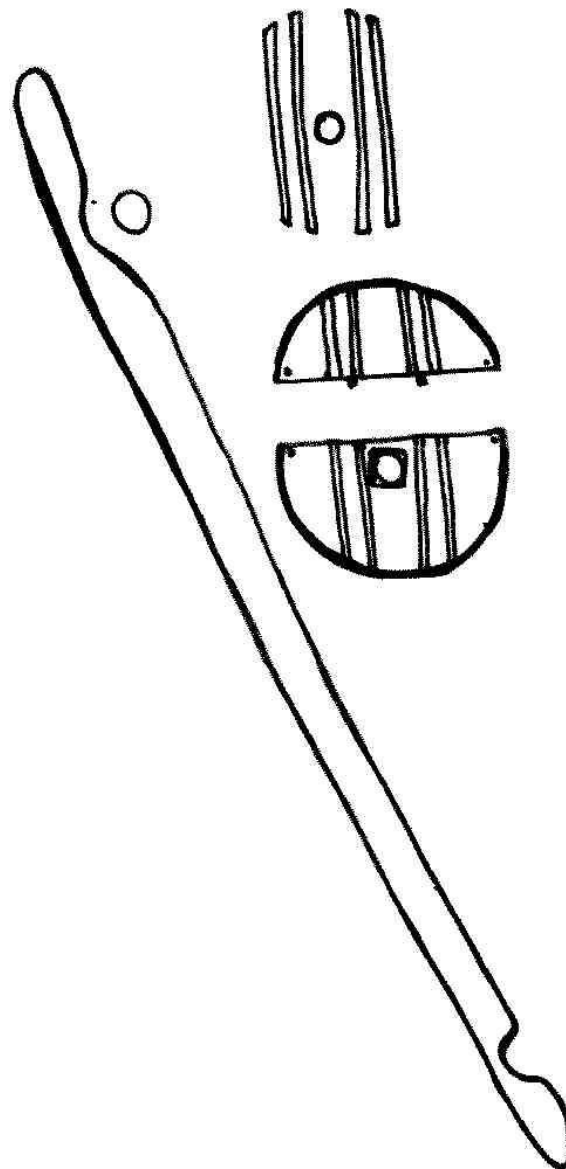
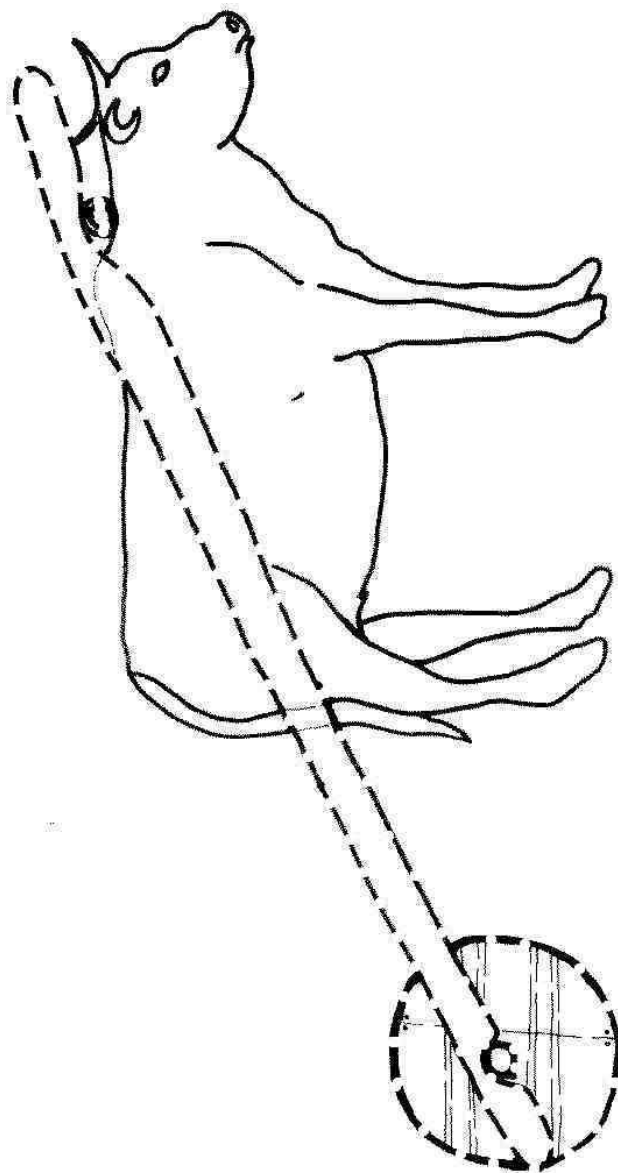

Vynález kolesa - veľký objav doby medenej

Poskladaj si model kolesa a všimni si, ako prvé praveké kolesá zostavovali a používali.

Model kolesa na našej výstave napodobňuje koleso zo slovinského náleziska Stare Gmajne, ktoré bolo vyrobené asi 3 150 rokov pred Kr. Koleso bolo zhotovené z dvoch častí jaseňovej dosky. Jednotlivé diely sa spájali kolíkmi, ktoré sa nabíjali do vyvrtaných otvorov. Koleso bolo spevnené ešte štyrmi dubovými lištami natlčenými do zahĺbených drážok. Náprava (čiže os kolesa) bola spojená s kolesom štvorcovým otvorom, takže sa otáčali napevno spolu. Na nápravu voľne dosadal podvozok voza, pričom náprava bola zasadená v priehlbni.

Vystrihni, poskladaj a zlep si aj vlastné papierové koleso a doplň ho do vystrihnutého voza, podobne ako si to videl na našej výstave. Zapriahni voz s kolesom za býka na vedľajšom obrázku, aby ste sa mohli vydať na cestu. Všetky časti vyfarbi a dokresli do obrázku aj prírodu.

Oranie pola ako v dobe medenej

Skús si poorat' naše pole pravekým záprahom s radlom, ako to začali robiť v dobe medenej, čiže takzvanou krížovou orbou. Jednou rukou si prenášaj obe zvieratá a druhou chyt' koniec oradla (prosíme o šetrné zaobchádzanie). Drevené radlo pri správnom oraní robí brázdu.

V dobe medenej začali už na oranie poľa využívať zapriahnuté zvieratá. Tie ťahali jednoduché radlo, ktoré na konci obsluhoval človek. Aby sa pôda čo najviac skyprila, oralo sa do kríža - najprv po riadkoch a potom ešte priečne po stĺpcoch. Pôdu aj prihnojovali zvieracím trusom.

Doma si môžete vyfarbiť obrázok oráča.

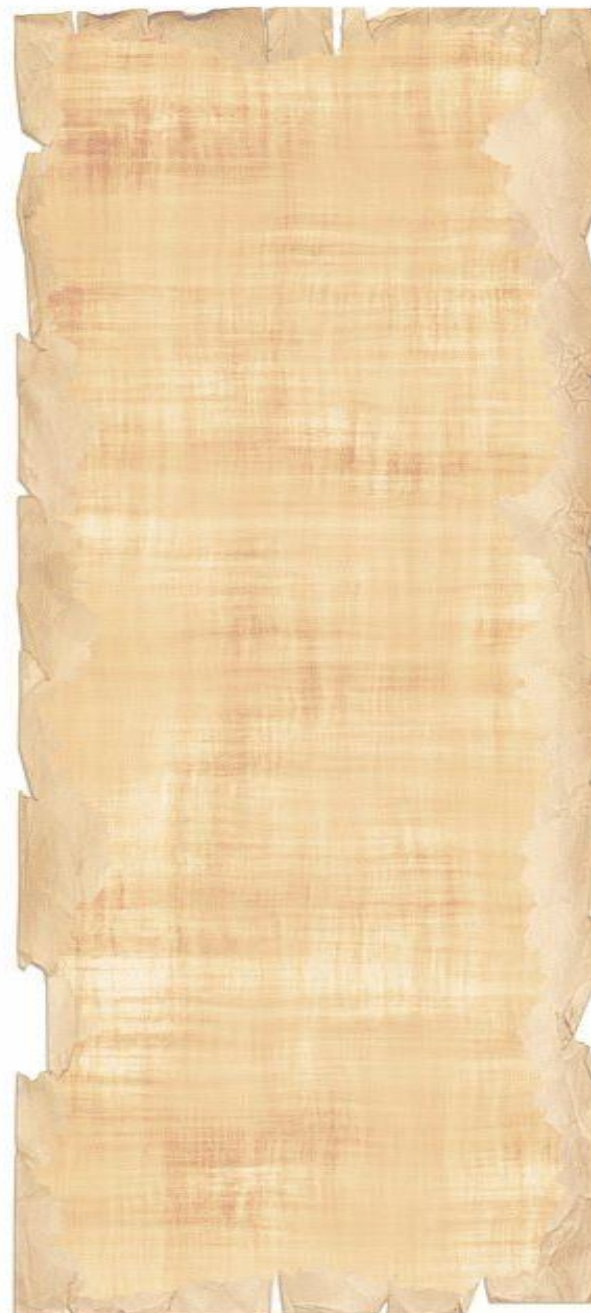
Jedlo v dobe medenej

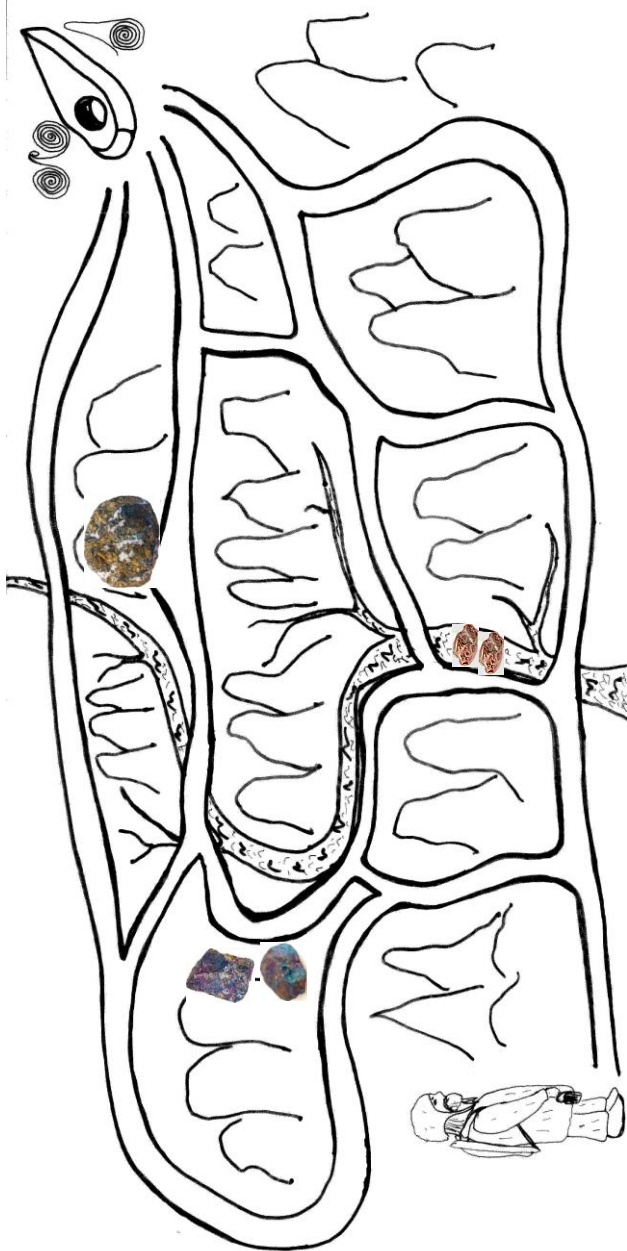
Na našej výstave si skús vyskúšať drvenie zrna na tzv. zrnôtierke (rozotieranie zrna na väčšej kamennej podložke pomocou okruhliaka), môžeš si vyskúšať rezanie aj kamenným nožíkom do pripraveného jabĺčka (taký sa v dobe medenej ešte stále používal) a môžeš si vo vitríne na začiatku výstavy pozrieť aj napodobeninu kosáka s kamennými čepelami používaný na zber obilia. Prezri si dobre aj našu pravekú kuchyňu, aby si zistil, čo v dobe medenej ľudia jedli a čím si jedlo ochucovali. Zahraj si kvíz: „Čo to je? Je to potraviná? Mohli ju ľudia v dobe medenej poznať a jesť, či nie?“

Pravekí ľudia najviac jedli obilniny (pšenica, jačmeň) - varili z nich kaše, piekli placky a pravdepodobne už aj kvasený chlieb. Poznali divú mrkvu, či petržlen, možno zeler, cesnak, divú cibuľu, aj strukoviny ako hrach a šošovicu, ale aj mnohé rastliny, ktoré sa dnes v našom jedálničku neobjavujú (napríklad žihľavu, či púpavu). Zbierali ovocie - plané jablká, hrušky, divé čerešne, lesné jahody, maliny, čučoriedky. Ovocie pridávali

do kaší a sladili si ním jedlo. Vyhľadávanou sladkosťou bol aj med. Dôležité bolo mäso - hovädzie, bravčové, ale aj z ovce, rýb, či divých zvierat. Nepohrdli ani riečnymi ulitníkmi, rakmi a slimákmi. Ako pokrm využívali aj bukvice či žalude. Významnú úlohu malo mlieko a mliečne výrobky - tvaroh a syr. Ľudia pili najmä vodu, ale objavujú sa aj kvasené nápoje obsahujúce alkohol. Zrejme sa začali robiť prvé picie stretnutia, čo dokazujú nálezy tzv. picích servisov (súborov šálok). Zbierali aj lieskové orechy, používali olejnaté rastliny: ľan, či mak. Do jedla si zrejme pridávali aj huby. Dôležitou pochutinou bola kamenná soľ dovážaná z Rakúska, východného Slovenska, alebo Poľska.

Vymysli si svoj recept z plodín, ktoré poznali v dobe medenej. Na napodobené opracované zvieracie kože (dole a vpravo) si zapíš potraviny, ktoré budeš potrebovať a napíš postup prípravy jedla:

Hľadanie medenej rudy

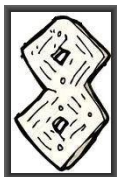
Na našom modeli hľadania medenej rudy sa môžeš vydat' na cestu hore prúdom rieky a objavovať, ako postupovali ľudia pri pátraní po vhodnej medenej surovine. Malý hľadač má v ruke magnet. Ten ti pomôže zistiť, na ktorých miestach je v rôznej podobe ukrytá meď. Ak nájdeš správne miesto, rozsvieti sa ti svetielko pri zodpovedajúcom nápise. Vypátraj tri náleziská medi.

Meď bol kov, ktorý dal meno celej tejto dobe - doba medená. Ľudia zbierali rudy ako pekné lesklé „kamene“, ktoré sa dali upravovať do perál a mohli sa nimi ozdobovať. Rýchlo sa ju naučili spracovávať - za studena údermi a vŕtaním, za tepla roztavením (taví sa pri 1083°C) už na začiatku 5. tisícročia pred Kr. Hľadači medi postupovali do neznámej krajiny proti prúdu rieky a keď našli doklady medi (napríklad lesklé hrudky medenej rudy) vo vodnom toku, pátrali po jej zdroji v okolitých kopcoch. Meď sa objavuje aj v zelenej či modrej farbe, keď je súčasťou rúd ako malachit, chalkopyrit, azurit a pod. Prospektori (čiže hľadači zdrojov medi, ale

aj zlata, striebra) zbierali tiež voľne ležiacu surovinu. Zameriavali sa však na nájdenie väčšieho zdroja medi - medenej žily, odkiaľ by mohli meď dlhšiu dobu ťažiť. Z medi sa vyrábali okrem šperkov aj pracovné nástroje (odlievaním) - sekery, sekeromlaty, dláta a pod.

V našom sprievodcovi si vyrieš bludisko hľadača medi. Musíš tu nájsť tri náleziská medi (v rieke alebo v kopcoch) a prejsť cez ne najkratšou možnou cestou až k výrobkom z medi. Bludisko vyfarbi podľa nášho vystaveného modelu. Náleziská medi si označ číslami.

Rituály v dobe medenej

Rituály boli neoddeliteľnou súčasťou života ľudí. Môžeš sa zahrať na šamana, ktorý potrebuje zabezpečiť dobrú úrodu, priaznivé počasie, zdravie pre niektorého člena kmeňa, alebo si vymysli iný vlastný dôvod na vykonanie rituálu. Zober si z debničky zlomok keramiky a odvážne prejdi až do jaskyne. Hneď na jej začiatku je obetná jama, kam môžeš svoju obeť vhodiť. Po ceste môžeš šamansky tancovať, spievať, či tliekať, aby si pritiahol pozornosť božstiev. Prosíme, nevstupujte dovnútra jaskyne, rušili by ste zázračných duchov v ich posvätnom priestore! Nemajú to radi!

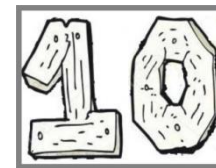
V rámci obradov sa robili aj krvavé obety - obetovali sa zvieratá, niekedy aj človek. V našej jaskyni uvidíš napodobeninu lebky býka a barana. Symbolizovali silné božstvá, alebo významnú obeť. Obľúbené boli tiež picie rituály (nálezy picích servisov), pri ktorých sa podávali zrejme omamné nápoje. Môžeš sa na takýto rituál u nás zahrať a uzavrieť dôležitú dohodu, či významné spojenectvo s nejakým kamarátom.

Spleť si šnúru ako v dobe medenej

Na drevenej konštrukcii s háčikom si môžeš splieť z dreveného lyka alebo tráv šnúru tak, ako to robili v dobe medenej. Zaves si šnúru na háčik a obtáčaj konce okolo seba, ako je to ukázané na obrázku. Konce šnúry si potom zauzli. Takto pripravenú šnúru môžeš použiť na previazanie sprievodcu, ktorého držíš v ruke.

Lyko je vlastne časť stromu medzi kôrou a samotným drevom. Ide o takzvané vodivé pletivo, cez ktoré sa (akoby cievami) dostávajú výživné látky z listov ku koreňom. Lyko každý rok odumrie a vznikne nové. Zo starého lyka sa navyšuje drewná hmota stromu. Lyko sa dobre rozoberá na vlákna, ktoré sa používali pri výrobe nástrojov, textilu a pod.

Pintadery - praveké pečatidlá

Otlač si do tabuľky na druhej strane napodobeniny pintader a doplň si aj názvy nálezísk. Všimni si, či niektoré pečatidlo pochádza z miesta v ktorom žiješ, alebo ktoré poznáš.

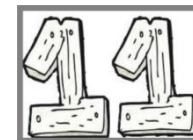
Tieto zaujímavé hlinené predmety, ktoré nazývame pintadery, vyrábali ľudia od počiatkov neolitu. Niekedy sa na nich zachová stopa po farbe (pigmente). Archeológovia uvažujú, že si ľudia mohli týmito pečiatkami zdobiť látku na oblečení, alebo si maľovali telo pred oslavami či rituálnymi ceremóniami. Taktiež sa uvažuje, že „pečiatkovali“ tovar, alebo to boli hospodárske značky. Motívy na pintaderách boli jednoduché: viacnásobné línie či body, jednoduché geometrické tvary.

Navrhni si svoju pintaderu:

Odtlačky pintader zo Slovenska a okolia

Nálezy a náleziská z Bratislavy

Predtým než odídeš z našej výstavy pozri sa ešte na vitrínu s nálezmi z doby medenej v Bratislave.

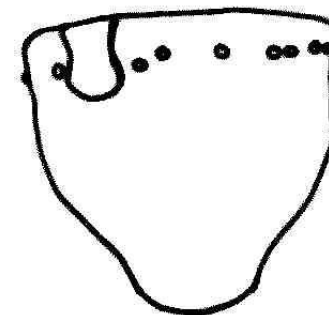
Napíš si kde všade sa v Bratislave našli nálezy z doby medenej:

Skús napodobniť výzdobu na keramike z doby medenej:

Scenár

a odborný text výstavy: Jana Mellnerová Šuteková

Modely, makety, sprievodné texty, sprievodca

výstavou: Anna Bajanová

Výstava otvorená od 20.10.2018

SNM - Archeologické múzeum, Žižkova ul. 12, Bratislava

Katedra archeológie, FiF UK v Bratislave

<https://www.snm.sk/?arheologicke-muzeum-uvodna-stranka>